

УДК 159.923.2:316.628-057.875
DOI: 10.31732/2663-2209-2025-79-495-500

Дата надходження: 30.08.2025
Дата прийняття до друку: 25.09.2025
Дата публікації: 30.09.2025

Ця робота ліцензується відповідно до [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕМПАТІЇ ТА ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Людмила Доценко

Канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології і туризму, Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна, e-mail: liudmyla.dotsenko@knlu.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5004-0471>

THE RELATIONSHIP BETWEEN EMPATHY AND PROSOCIAL BEHAVIOR IN STUDENT ENVIRONMENT

Liudmyla Dotsenko

Ph.D. in Psychology, Associate Professor, Associate Professor of Department of Psychology and Tourism, Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine, e-mail: liudmyla.dotsenko@knlu.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5004-0471>

Анотація.

У статті представлено результати емпіричного дослідження взаємозв'язку емпатії та просоціальної поведінки у студентському середовищі. Теоретичний аналіз останніх досліджень і публікацій підтвердив ключову роль емпатійної чутливості у формуванні соціально значущої активності молоді. Мета дослідження полягала у виявленні характеру та сили зв'язків між різними аспектами емпатії та формами просоціальної поведінки серед студентської молоді.

Дослідження проводилося на базі Київського національного лінгвістичного університету. У ньому взяли участь 120 здобувачів освіти спеціальності «Психологія» віком від 18 до 22 років. Було застосовано комплекс психодіагностичних методик: опитувальник міжособистісної реактивності М. Девіса, шкала просоціальних тенденцій Г. Карло та Б. Рендалл, соціометрія Дж. Морено та анкетування щодо волонтерського досвіду. Статистична обробка здійснювалася з використанням описової статистики, кореляційного та порівняльного аналізу.

Отримані емпіричні дані свідчать, що високі показники емпатійної турботи та перспективного прийняття тісно корелюють із готовністю до емоційної та альтруїстичної допомоги, тоді як надмірний особистісний дистрес знижує рівень просоціальної поведінки. Виявлено гендерні особливості просоціальної поведінки молоді: студентки частіше демонструють емоційні форми допомоги, тоді як студенти-чоловіки – публічні. Значний вплив має також соціальний досвід: участь у волонтерських ініціативах підвищує рівень як емпатії, так і просоціальної активності. Практичне значення дослідження полягає у розробці рекомендацій щодо інтеграції емпатійних практик у навчальний процес, розвитку волонтерських програм та створення культури підтримки в академічному середовищі. Перспективи подальших досліджень пов'язані з лонгitudinalним аналізом динаміки емпатії та просоціальної поведінки протягом усього періоду навчання студентів-психологів у вищій школі.

Ключові слова: емпатія, просоціальна поведінка, взаємодопомога, альтруїзм, студентське середовище, емоційна чутливість, волонтерство, соціальна психологія.

Формули: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 10

Abstract. Abstract. This article presents the results of an empirical study on the relationship between empathy and prosocial behavior in a student environment. The theoretical analysis of recent research and publications confirmed the key role of empathic sensitivity in shaping socially significant activities among youth. The aim of the study was to identify the nature and strength of the connections between various aspects of empathy and forms of prosocial behavior among students.

The research was conducted at Kyiv National Linguistic University (Ukraine), involving 120 students majoring in Psychology, aged 18 to 22. A set of psychodiagnostic methods was applied, including the Interpersonal Reactivity Index by M. Davis, the Prosocial Tendencies Scale by G. Carlo and B. Randall, sociometry by J. Moreno, and a survey on volunteer experience. Data were processed using descriptive statistics, correlation, and comparative analysis.

The empirical data obtained indicate that high levels of empathic concern and perspective-taking are closely correlated with the willingness to provide emotional and altruistic assistance, while excessive personal distress reduces the level of prosocial behavior. Gender differences in prosocial behavior among youth were identified: female students more often demonstrate emotional forms of help, while male students exhibit public forms. Social experience also has a significant impact: participation in volunteer initiatives increases both empathy and prosocial activity levels. The practical significance of the study lies in developing recommendations for integrating empathetic practices into the educational process, fostering volunteer programs, and creating a culture of support in the academic environment. Future research should focus on the longitudinal analysis of changes in empathy and prosocial behavior throughout the entire period of psychology students' in higher education.

Keywords: *empathy, prosocial behavior, mutual assistance, altruism, student environment, emotional sensitivity, volunteering, social psychology.*

Formulas: 0; **fig.:** 0; **tab.:** 0; **bibl.:** 10

Постановка проблеми. У сучасних реаліях розвитку українського суспільства в умовах війни все більшої актуальності набувають питання соціально зрілої особистості, здатної до конструктивної взаємодії, співпраці та взаємопідтримки. Особливого значення ці якості набувають у студентському середовищі, де формуються професійні й особистісні засади майбутніх фахівців. У контексті соціальної психології важливою характеристикою таких взаємин виступає емпатія, що визначається як здатність розуміти внутрішній стан іншої людини, співпереживати їй (Rogers, 1959; Davis, 2018). Саме вона є фундаментом для розвитку просоціальної поведінки, тобто готовності надавати допомогу, співпрацювати та підтримувати інших без очікування прямої вигоди (Batson, 2011). Для здобувачів освіти, які щодня взаємодіють у навчальних групах, емпатія стає не лише особистісною рисою, а важливим механізмом побудови ефективних комунікацій, попередження конфліктів та підвищення рівня психологічного комфорту в академічному середовищі.

Актуальність дослідження зумовлена також сучасними соціокультурними викликами. Зростання рівня індивідуалізму, вплив цифрових технологій на міжособистісне спілкування, а також високий рівень соціальної конкуренції часто знижують готовність молоді до просоціальної активності. Водночас саме у студентські роки створюються сприятливі умови для розвитку емпатії та формування альтруїстичних установок, адже молода

людина активно долучається до волонтерських ініціатив, студентського самоврядування, благодійних акцій та інших форм суспільно корисної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Емпіричні дослідження підтверджують важливу роль емпатії у розвитку просоціальної поведінки. Так, роботи М. Айзенберга і П. Міллера (Eisenberg & Miller, 1987) доводять, що рівень емпатійної турботи позитивно корелює з готовністю до допомоги. У своїх експериментах Д. Батсон (Batson, 2011) продемонстрував, що емпатія здатна долати егоїстичні мотиви, спонукаючи до альтруїстичних дій. Дослідження Г. Карло та Б. Рендалл вказують на те, що студенти з високими показниками когнітивної емпатії, частіше беруть участь у волонтерських проектах і виявляють більшу соціальну активність (Carlo & Randall, 2002). Українські дослідники Е. Балашов (2014), Н. Бугайова та І. Андрющенко (2021) підкреслюють, що розвиток емпатії у студентському середовищі пов'язаний не лише з індивідуальними особливостями, а й із соціокультурними умовами начального процесу.

Формулювання мети та методів дослідження. Метою статті є висвітлення результатів дослідження взаємозв'язку емпатії та просоціальної поведінки у студентському середовищі, а також аналіз чинників, що можуть сприяти або перешкоджати розвитку цих якостей.

У дослідженні було застосовано комплекс психодіагностичних методик: опитувальник міжособистісної реактивності М. Девіса, шкала

просоціальних тенденцій Г. Карло та Б. Рендалл, соціометрія Дж. Морено та анкетування щодо волонтерського досвіду. Статистична обробка здійснювалася з використанням описової статистики, кореляційного та порівняльного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Емпатія є одним із ключових понять у сучасній психології та соціальних науках. Її розглядають як здатність індивіда сприймати та розуміти емоційний стан іншої людини, а також реагувати на нього відповідним чином. К. Роджерс (Rogers, 1959) визначав емпатію як «входження у внутрішній світ іншої людини без втрати відчуття власного «Я»». Це визначення підкреслює важливість поєднання когнітивного та емоційного аспектів емпатійного процесу.

Серед відомих концепцій емпатії слід виокремити багатовимірну модель М. Девіса (Davis, 2018), яка включає:

- перспективне прийняття (здатність поставити себе на місце іншого);
- фантазію (схильність уявляти себе у ситуації героїв книг чи фільмів);
- емпатійну турботу (схильність до співпереживання та підтримки);
- особистісний дистрес (відчуття тривоги у відповідь на страждання іншого).

У соціальній психології емпатія розглядається не лише як індивідуальна характеристика, а і як чинник групової динаміки. Вона сприяє зниженню рівня конфліктності, підвищує довіру та згуртованість у колективі (Decety & Cowell, 2014). Для студентського середовища це означає покращення інтеграції до академічної групи, розвиток підтримувальних стосунків і формування позитивного мікроклімату.

Просоціальна поведінка визначається як сукупність дій, спрямованих на користь іншої людини чи групи, які не мають на меті отримання безпосередньої особистої вигоди (Eisenberg & Miller, 1987). До основних форм просоціальної поведінки належать: взаємодопомога, підтримка, співпраця, альтруїзм, волонтерство.

У психологічних дослідженнях простежується зв'язок між рівнем емпатії та

частотою просоціальних дій. Теорія «емпатія - альтруїзм» Д. Батсона (Batson, 2011) стверджує, що емпатійне співпереживання викликає мотивацію допомоги іншому навіть у ситуаціях, коли це пов'язано з особистими витратами. Експериментальні дані підтверджують: люди з вищим рівнем емпатії частіше схильні допомагати іншим у кризових ситуаціях (Batson, 2011).

Взаємозв'язок емпатії та просоціальної поведінки пояснюється кількома механізмами:

1. Емоційне співпереживання – здатність відчувати емоційний стан іншого спонукає до дії, спрямованої на зменшення його страждання.

2. Когнітивне усвідомлення – розуміння ситуації іншої людини допомагає адекватно оцінити, якої саме допомоги вона потребує.

3. Соціальна ідентифікація – ототожнення себе з групою чи окремою особою посилює схильність до підтримки.

4. Нормативно-ціннісний вплив – соціальні норми та культурні традиції задають очікувані форми допомоги, які закріплюються через емпатійні реакції (Eisenberg & Spinrad, 2014).

Отже, емпатія виступає як внутрішній мотивуючий чинник, тоді як соціальні норми та контекст задають зовнішні умови для реалізації просоціальних дій. Для доведення даної гіпотези нами було проведено емпіричне дослідження взаємозв'язку емпатії та просоціальної поведінки.

У дослідженні взяли участь 120 (90% - жінки, 10% - чоловіки) здобувачів вищої освіти спеціальності «Психологія» Київського національного лінгвістичного університету віком від 18 до 22 років. Вибірку було сформовано за принципами добровільної згоди та конфіденційності отриманих даних серед студентів 1-4 курсів.

Для діагностики було використано такий комплекс методик:

1. Міжособистісна реактивність (Interpersonal Reactivity Index, IRI)

М. Девіса – для вивчення таких аспектів емпатії, як: перспективне прийняття, емпатійна турбота, фантазія, особистісний дистрес.

2.Шкала просоціальної поведінки Г. Карло та Б. Рендалл (Prosocial Tendencies Measure, PTM-R; Carlo & Randall, 2002) – для оцінки таких форм просоціальної поведінки: емоційної, анонімної, публічної, альтруїстичної, невідкладної, комплаєнсної.

3.Соціометрія Дж. Морено для аналізу особливостей взаємодії в академічних групах (рівень взаємодопомоги, підтримки, довіри – соціометричний статус).

4.Анкетування – для збору додаткової інформації про досвід участі здобувачів освіти у волонтерських, благодійних чи соціальних ініціативах.

Аналіз отриманих результатів за методикою М. Девіса показав, що показники емпатії у здобувачів психологічної освіти перебувають на рівні вище середнього. Найвищі значення зафіксовано за шкалами «Емоційна турбота» ($M = 3,8$) та «Перспективне прийняття» ($M = 4,1$), що свідчить про достатню здатність майбутніх психологів розуміти позицію інших та емоційно відгукуватися на їхні переживання. Дещо нижчими виявилися показники за шкалою «Фантазії» ($M = 3,2$), що можна пояснити особливостями організації освітнього середовища (навчання офлайн, психологічний супровід та консультації здобувачів освіти, проведення виховних та культурно-просвітницьких заходів тощо), де переважають реальні соціальні взаємодії над уявними. Найнижчі показники емпатії зафіксовані за шкалою «Особистісний дистрес» ($M = 2,9$), що демонструє відносно високий рівень емоційної врівноваженості здобувачів освіти, на формування якої впливають як індивідуальні ресурси, так і соціально-політичний контекст організації освітнього середовища (навчання в умовах військового стану).

За шкалою просоціальної поведінки Г. Карло та Б. Рендалл було з'ясовано, що

більшість здобувачів психологічної освіти продемонстрували середній та високий рівні схильності до допомоги. Найбільш поширеними формами просоціальної поведінки виявилися емоційна (готовність підтримати у складній ситуації - $M = 3,9$) та публічна (участь у соціальних заходах у складі групи - $M = 3,7$). Це пояснюється тим, що академічне середовище з високим рівнем міжособистісних контактів та спільної діяльності стимулює потребу в емоційній підтримці та колективних формах взаємодії. Водночас така тенденція може свідчити про прагнення здобувачів освіти до соціального визнання та підтримки групових норм, що виступає додатковим мотиватором просоціальної активності. Найнижчі показники простежувалися за шкалою анонімної допомоги (готовність надавати підтримку без прагнення до соціального визнання - $M = 3,1$), що пояснюється характером студентських взаємодій, де переважає відкритий і груповий формат підтримки.

За результатами соціометрії Дж. Морено було виявлено 16% осіб із високим соціометричним статусом, 67% осіб із середнім статусом, а також 17% респондентів із низьким рівнем прийняття з боку академічної групи. Найвищу кількість позитивних виборів отримали здобувачі психологічної освіти, які поєднують високий рівень емпатійності з активністю у групових заходах, що підтверджує зв'язок між емпатією та соціальною привабливістю. Водночас виявлено учасників із відносно низьким соціометричним статусом, що може бути зумовлено їхньою меншою включеністю у комунікативні процеси чи низьким рівнем прояву просоціальної поведінки.

Додатковий аналіз анкетування показав, що здобувачі психологічної освіти, які брали участь у волонтерських або благодійних ініціативах, мали значно вищі показники як емпатії, так і просоціальної поведінки, порівняно з тими, хто такого досвіду не мав. Це узгоджується з даними досліджень М. Карло та колег (Carlo et al., 2003), які вказують, що залучення молоді

до соціально значущих практик сприяє розвитку емпатійності та готовності до допомоги.

Статистична обробка даних за t -критерієм Пірсона виявила позитивний кореляційний зв'язок між рівнем емпатійної турботи та схильністю до емоційної просоціальної поведінки ($r = 0,46$, $p < 0,01$). Це підтверджує, що емоційне співпереживання є безпосереднім мотивом для надання допомоги. Виявлено позитивний зв'язок між перспективним прийняттям та альтруїстичною поведінкою ($r = 0,39$, $p < 0,05$). Це говорить про те, що здобувачі психологічної освіти, які здатні дивитися на ситуацію очима іншої людини, виявляють більшу готовність до безкорисливої допомоги. Встановлено негативний зв'язок між високим рівнем особистісного дистресу та публічною просоціальною поведінкою ($r = -0,28$, $p < 0,05$). Це свідчить, що надмірна тривожність у відповідь на чужі проблеми може блокувати реальні дії, спрямовані на допомогу в групі.

Порівняльний аналіз за t -критерієм Ст'юдента показав, що студентки-жінки мають вищі показники емоційної турботи ($t = 2,14$, $p < 0,05$) та частіше виявляють емоційні форми просоціальної поведінки. Студенти-чоловіки продемонстрували вищі показники публічної допомоги, що може бути пов'язано з орієнтацією на соціальне визнання у групі.

За результатами дослідження було розроблено практичні рекомендації, які включали інтеграцію емпатійних практик у освітній процес (рольові ігри, обговорення ситуацій морального вибору, вправи на «активне слухання»), розвиток волонтерських ініціатив серед здобувачів освіти (залучення молоді до благодійних акцій, допомоги у лікарнях, притулках) та створення культури підтримки в академічному середовищі (куратори груп

та академічна спільнота мають створювати середовище, де заохочується взаємодопомога, спільна робота над проєктами та колективні форми навчання).

Висновки. Проведене дослідження дозволило узагальнити теоретичні напрацювання та емпірично підтвердити взаємозв'язок між емпатією та просоціальною поведінкою здобувачів вищої психологічної освіти. Зокрема було встановлено, що:

1. Емпатія є провідним чинником просоціальної активності. Високі показники емпатійної турботи та перспективного прийняття корелюють із готовністю до емоційної та альтруїстичної допомоги.

2. Надмірний особистісний дистрес може знижувати рівень публічної допомоги. Хоча співпереживання сприяє просоціальній поведінці, проте надто сильна емоційна вразливість іноді блокує дієву підтримку, особливо якщо людина перебуває в групі.

3. Виразний характер мають статеві особливості соціальної поведінки. Жінки-студентки частіше демонструють емоційні форми допомоги, тоді як чоловіки-студенти схильні проявляти просоціальність у публічних форматах.

4. Соціальний досвід впливає на розвиток емпатії. Здобувачі психологічної освіти, які брали участь у волонтерських та благодійних заходах, мали вищі показники як емпатії, так і просоціальної поведінки. Це свідчить, що практична соціальна активність є дієвим способом розвитку соціально-психологічної компетентності.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з лонгітудним аналізом динаміки емпатії та просоціальної поведінки протягом усього періоду навчання здобувачів психологічної освіти у вищій школі.

Література:

1. Batson, C. D. (2011). *Altruism in humans*. Oxford University Press.
2. Carlo, G., & Randall, B. A. (2002). The development of a measure of prosocial behaviors for late adolescents.

- Journal of Youth and Adolescence*, 31(1), 31–44. <https://doi.org/10.1023/A:1014033032440>
3. Carlo, G., Hausmann, A., Christiansen, S., & Randall, B. A. (2003). *Sociocognitive and Behavioral Correlates*

of a Measure of Prosocial Tendencies for Adolescents. Faculty Publications, Department of Psychology. 4. <https://digitalcommons.unl.edu/psychfacpub/4>

4. Davis, M. H. (2018). *Empathy: A social psychological approach*. Westview Press. <https://doi.org/10.4324/9780429493898>

5. Decety, J., & Cowell, J. M. (2014). The complex relation between morality and empathy. *Trends in Cognitive Sciences*, 18(7), 337–339. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2014.04.008>

6. Eisenberg, N., & Miller, P. A. (1987). The relation of empathy to prosocial and related behaviors. *Psychological Bulletin*, 101(1), 91–119. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.101.1.91>

7. Eisenberg, N., & Spinrad, T. L. (2014). Multidimensionality of prosocial behavior: Rethinking the conceptualization and development of prosocial behavior. In L. M. Padilla-Walker & G. Carlo (Eds.), *Prosocial development: A multidimensional approach* (pp. 17–39). Oxford University Press.

<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199964772.003.0002>

8. Rogers, C. R. (1959). A theory of therapy, personality, and interpersonal relationships, as developed in the client-centered framework. *Psychology: A Study of a Science*, 3, 184–256. https://www.beeleaf.com/wp-content/uploads/2017/09/rogers_chapter_in_koch-1.pdf

9. Балашов, Е. М. (2014). Психологічні особливості соціальної емпатії студентів як засіб самореалізації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія і педагогіка», (28), 28–39. <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/3654/1/5.pdf>

10. Бугайова, Н., & Андрющенко, І. (2021). Розвиток емпатії студентів-психологів як складової майбутньої професійної діяльності. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*, 55 (2), 5–17. <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2021-55-2-5-17>